

Z domova ...

K sociologii naší mládeže

patří bohužel i data o stoupající sebevraždě mladistvých. Podle zprávy ministerstva zdravotnictví spáchalo v celé republice v roce 1964 sebevraždu 18 dětí do 14 let a 92 mladistvých ve věku od 15 do 19 let. Čísla, která zachycují pokusy o sebevraždu, jsou však vyšší: 169 v první skupině, 2002 ve skupině druhé. Podle údajů F. Martonové v prosvětlovacím čísle loňského ročníku Čs. psychiatrie z celkového počtu těch, kteří se pokusili o sebevraždu, zaznamenala pražská psychiatrická klinika v letech 1961 a 1962 celkem 30 % osob ve věku od 15 do 25 let, v letech 1963–1964 však tento počet stoupl na 52 %. Autorka hledá hlavní důvod, byt' nikoliv jediný, v „defektním domově“ mladistvých sebevrahů.

Problémy sociologie mládeže

kriticky zhodnotili E. Freiová a F. Povolný z Ústavu marxismu-leninismu pro vysoké školy v Praze. Závažné závěry a rozhodnutí (soudí autoři v RP 1966, 234), právě tak jako hodnotící soudy o mládeži, nelze vytvářet jen na podkladě osobní zkušenosti, je třeba tu vycházet z objektivnějších informací, z faktů získaných vědeckým zkoumáním — což mluví pro sociologii a její další rozvoj. Je však třeba konstatovat, že sociologie mládeže jako odvětvová disciplína není v dostatečné míře schopna odpovídat potřebám společenské praxe, odpovídat na řadu konkrétních otázek současnosti, poskytovat podklady k závažným závěrům a opatřením. Projevuje se rozpor mezi možnostmi této sociologické disciplíny a potřebami společenské praxe. Tak jsme svědky extenzivního rozvoje sociologie mládeže, omezujícího se zatím jen na realizaci dílčích výzkumných akcí, terénních šetření.

V další části své kritiky autoři zdůrazňují, že mnohé z výzkumů již realizovaných vznikly spontánně, bez větší přípravy; i když některé přispěly k získání cenných dat, objevily se i negativní stránky těchto akcí. Dochází ke zjednodušující interpretaci dat získaných výzkumem, k předčasné generalizaci apod. Negativním zjevem je i to, že někteří mladí lidé v průběhu pouhých dvou let byli několikrát objektem sociologických výzkumů, čímž je zájem mládeže o tyto výzkumy narušován, zvláště nejsou-li poskytnuté informace pak vůbec zpracovány. Tak

dochází k znehodnocování sociologických výzkumů, protože postoj jedinců k nim bude nutně ovlivněn předcházejícími zkušenostmi a poznatky.

O sociologii kultury

pojednal v Lidové demokracii (1966, č. 259) V. Solec ký. Sociolog — podle autora — chápe kulturu jako prostředí vytvořené lidmi, do kterého se každý jednotlivec narodí, kterému se přizpůsobuje a které také spoluvytváří. V moderní průmyslové společnosti hraje významnou roli masová kultura. Masové sdělovací prostředky pomáhají sjednotit bohatě diferencovanou společnost ve společný systém hodnot, umožňují jednotlivcům v dynamické době nejrůznějších změn, převrátit a vynálezů pružně se adaptovat a přizpůsobovat se rychle se měnícím nárokům. V našich podmínkách mohou a musí masové sdělovací prostředky sjednocovat lidi k úsilí o realizaci modelu demokratické a racionální socialistické společnosti.

Na otázku, zda masové sdělovací prostředky neomezují kulturní aktivitu lidí, Solec ký odpověděl, že jde o velmi složitou věc. Masová kultura podle některých názorů pěstuje v lidech pasivní, pouze konzumentský přístup k umění. „Zatím nemůžeme plně prokázat, jak v tomto ohledu působení masových sdělovacích prostředků v našich podmínkách vlastně vypadá, nemáme po ruce žádné seriózní sociologické výzkumy.“ Televize např. nesporně značně zvyšuje informovanost lidí, zejména na venkově; pro osvětovou činnost na vesnicích z toho ovšem vyplývají určité obtíže — televize např. zabírá značnou část času. Jde tedy o to, aby se osvětová a kulturní činnost přizpůsobila změnám, které přinesl rozvoj masových sdělovacích prostředků.

O školní mládeži a sociologii na středních všeobecně vzdělávacích školách

uvažuje nově založený časopis Občanská výchova (1966, 1), který se chce věnovat filosofii, psychologii a logice — tento předmět byl podle rozhodnutí MŠK zaveden od začátku školního roku 1966/67 na středních všeobecně vzdělávacích školách.

J. Škoda dovozuje, že středoškolská psychologie se nutně přibližuje k problematice sociologie. Psychologie není nejlepší základnou pro osvětlování morálky; chápání morálních hodnot, svou funkci povýtce sociálních, je možné jen na základě analýzy společenského

soužití a potřeb společnosti, tedy na základě analýzy sociologické. — Problematiku morálních norem doporučuje autor probírat při výkladu společnosti a filosofie člověka; v tomto tématu doporučuje probírat také nejběžnější sociologické poznatky jako doplněk k vědomostem z dějepisu, zeměpisu atd.

L. Roháčková v úvaze o výchovných problémech školy podává další příspěvek k sociologii věkově nejmladší skupiny naší mládeže.

... i ze světa

Sociologické pohledy na západoněmecký neonacionalismus

V politické ideologii západního Německa se znovu probouzí významné místo tradiční nacionalismus, dokonce s dynamikou tak účinnou, že tomuto neonacionalismu věnovali analytickou pozornost i zahraniční sociologové, Helmuth Plessner z Curychu a Geoffrey Barraclough z Cambridge. Stalo se tak u příležitosti rozprav v Evangelické Akademii v dolnosaském Loccumu, jejichž ústřední téma samo — *Národ a nacionalismus* — je symptomatické pro ideově politické proudy v západoněmecké republice.

Švýcarský sociolog prof. Plessner, odpovídaje svým referátem na konkrétní otázku, jaké by mělo být dnešní německé pojetí národa, nejprve konstatoval, že je třeba striktně analyzovat faktickou politickou situaci, a to v obou německých státech. Spolková republika — pokračoval Plessner — využívala politiky studené války a tím zesilovala nacionalistické tendence. Zcela jinak se však tato problematika vytvářela v NDR. A právě proto není možné mluvit o výlučně, jediné politické a ideové reprezentaci německého národa. Sjednocení Německa musí být vykoupeno uznáním obou společenských systémů i vlád. — Také druhý zahraniční účastník rozpravy prof. Barraclough zdůraznil základní předpoklady německé otázky: Uznání hranic na Odře a Nise Spolkovou republikou, provedené ještě před mírovou konferencí. Toto uznání by ulehčilo situaci pro celý západní svět. Varoval dále Němce, aby se nepovažovali za střed světa; německá politika by se měla formovat ze situace, v níž už není studené války, protože — podle mínění anglického profesora — zanedlouho nebude v Evropě ani jeden americký voják. — Podobně bonnský korespondent pařížského listu *Le Monde* R. Delcour otevřeně upozornil své německé hostitele, že 99 % Francouzů schvaluje tyto hranice, a že tak podle jeho názoru soudí i Angličané a Američané. Dodal, že nevěří, že by existoval nějaký stát, který by souhlasil se sjednocením 70 miliónů Němců, dokud se jednoznačně nezřeknou oblastí na východ od Odry a Nisy. Další účastníci rozprav, především němečtí hostitelé — např. von Guttenberg (CDU) a

posl. Spolkového sněmu Eppler (SPD) —, trvali na stanovisku, že neuznává existenci NDR ani její východní hranice.

Nový nacionalismus je také název knihy předsedy Spolkového sněmu Eugena Gerstenmaiera, která vyšla ve Stuttgartu (DVA, 1965, stran 140) a je historicko-sociologickým pokusem o analýzu, vymezení a obhajobu německého neonacionalismu. Oficiální západoněmecký představitel politického i církevního (evangelického) života západního Německa, jenž dokázal svůj nesouhlas s nacismem aktivní účastí na atentátu na Hitlera v červenci 1944, setrvává pochoptelně dodnes na antifašistickém stanovisku. Gerstenmaier pokládá však „Třetí říši“ a celou její ideologii jen za „nešťastnou náhodou“ německých dějin, za pouhé intermezzo ve staletém vývoji německé historie. Od této nešťastné epizody se musí Němci odvrátit a duchovně i politicky se inspirovat Německem předhitlerovským — bismarckovským. Němci jako národ, v Gerstenmaierově pojetí reprezentovaní jediné Spolkovou republikou, musí vystupovat jako dědici Bismarckovy říše a přijmout všechny „závazky“ vyplývající z tohoto dědictví vůči německému národu i ostatnímu světu. Jedině tento „návrat k Říši Bismarckové“ může mladému německému pokolení vrátit pocit národního vědomí a národní soudržnosti. „Jestliže se nacionalismus v budoucnu nestane národním pojítkem, je třeba pochybovat o historické roli Němců jakožto národa. Němci se stanou, snad ještě v tomto století, dobře prosperujícím úsekem evropské společnosti konzumentů, který však bude zbaven svého historického a národního významu, anebo se stanou provinciálním přívěsným vozíkem americké průmyslové společnosti.“ Aby k tomu nedošlo (hlásá autor), musí si Němci uvědomit spásnou roli nacionalismu — anebo se „odhlásit“ z historie. Zřídlem regenerace národního vědomí ve smyslu obrody „zdravého“ nacionalismu je právě onen návrat k ideám z doby předhitlerovské, především bismarckovské, z nichž má německý nacionalismus vytvářet svůj nový profil. — Navazování na Bismarcka zdůraznil i Spolkový sněm slavnostní vzpomínkou na 150. výročí narozenin „železného kancléře“. Nestor západoněmeckých historiků konzervativní školy prof. H. Rothfels při této příležitosti formuloval podobné názory, jaké prostupují celou knihu Gerstenmaierovu.

Polský recenzent M. Podkowiński (*Trybuna* 1966, 190) právem poukazuje na to, že Gerstenmaier odmítá teze známého švýcarského teologa K. Bartha i amerického publicisty Williama Schirera, podle nichž vede přímá linie od Lutheru přes Fridricha II. a Bismarcka až k Hitlerovi. Dovolává se i soudu dalšího amerického publicisty, Moskina, který v týdeníku *Look* charakterizoval dnešní ideově politickou situaci v NSR takto: „Stín, jaký padl na západní Němce, není stínem obrozující se „Třetí říše“, ale stínem nového nacionalismu, zrozeného ze směsi pýchy a netrpělivosti“.

Pro československého čtenáře těchto západoněmeckých, polských, švýcarských, amerických atd. analýz, tužeb i úvah, nejednou hluboce sociologicky fundovaných, je především charakteristické, že z vlastní zkušenosti, z četby a z hlubšího studia neví o duchovním a ideovém proudění v zemi našeho tisíciletého souseda téměř nic. Zdá se, že i zde jsme zapomněli navazovat na starší naše studie a analýzy z doby hitlerovského nástupu, byť sporadické a nevyčerpávající, že jsme dosud nezhodnotili domácí protifašistickou, pokrokově demokratickou, socialistickou a komunistickou publicistiku v celku jejího významu a postoje, že jsme nezhodnotili její klady i nedostatky v zorném úhlu všech dalších zkušeností. Proto jen pro základní osvěžení paměti aspoň zmínka o knižních a brožurových publikacích, jež jsou malým výsekem mohutné československé literární a novinářské protifašistické fronty: „Německou střední Evropou“ se zabýval K. Hoch, o podstatě hitlerovské hrozby informoval naši veřejnost výbor doc. dr. Františka Bauera pořízený z vražedné bible nacismu, o ideové politický rozbor hitlerismu se pokusil profesor Emanuel Rádl, některé aspekty nacistické ekonomiky analyzoval prof. Karel Engliš, v brožurách odhaloval domácí fašismus (český i slovenský) V. Cháb, mezinárodní i domácí J. Čecháček, W. Jankovec, V. Osvald a jiní; pouhý bibliografický soupis časopisecké a revuální výbrože čs. antifašismu by jistě obsáhl mnoho foliantů. Měli bychom to vše objektivně zvážit, abychom mohli pokračovat, poučení správnými i chybnými analýzami tehdejší doby, v hlubším studiu ideových proudů v dnešních německých státech. Potřebujeme prostě sociologickou, filosofickou a politickou germanistiku, která by byla pohotovým, přesným a citlivým seismografem ideových pohybů politické půdy našich západních sousedů.

O sociologii filmu

vyšla v Polsku původní obsáhlá práce v rozsahu téměř 200 stran. Kazimierz Zygmundski v této *Sociologii filmu* (CPARA. 1966, cena 30 zł.) pojednává nejprve všeobecně o základních problémech sociologie kultury a její závěry pak aplikuje na sociologii filmu.

Sovětský sociolog N. Novikov

napsal do časopisu *Voprosy filosofii* (1966, 6) obsáhlou recenzi o knize Zykunda Baumana *Wizje ludzkiego świata*, kterou nám dobře známý polský sociolog vydal v roce 1964. Novikov zvláště zdůrazňuje, že se analýza buržoazní sociologie v USA, jak ji podává Baumanova kniha o různých koncepcích lidského světa, vyznačuje velkou precizností, odborností i silou vědecké argumentace. Bez přehánění je proto možno říci — pokračuje sovětský sociolog —, že Baumanova kniha je jednou z významných událostí v boji marxistů proti soudobé buržoazní

ideologii. Proto v závěru své recenze zdůrazňuje N. Novikov účelnost ruského překladu této knihy. Voprosy filosofie pak umísťují vedle zmíněné recenze výňatek z Baumanovy práce nadepsaný C. W. Mills, *ideál společensky aktivní sociologie*.

Boj proti delinkventnosti nezletilých v Polsku

V Polsku existuje bohatá literatura zpracovávající problémy sociologie mládeže i řada speciálních studií o mládeži, o společenských a kulturních názorech i sociálním zařazení — a také o delinkventnosti mladé i nejmladší generace. Proto nové zásady o zintenzívnění a prohloubení boje proti delinkventnosti nejmladších, jež byly vypracovány v polském ministerstvu spravedlnosti (podrobněji v *Trybuně Ludu* č. 194, 1966) vycházejí z přesné sociologické analýzy tohoto neblahého společenského jevu a jsou opřeny o vyčerpávající statistická data, která jsou i pro nás zajímavá, protože delinkventnost mládeže je také u nás předmětem rostoucí péče státní správy, jak jsme uvedli v *ŠC* 1966, 6.

Za nezletilé pokládá polské zákonodárství mládež od 10 do 17 let, která podléhá soudní pravomoci zvláštních soudů pro nezletilé. Do těchto soudů došlo roku 1964 — 35 248 trestních případů, roku 1965 — 37 178 a v prvním čtvrtletí roku 1966 — 9494. Tato tendence (vzrůst počtu případů nezletilých, které docházejí soudům) trvá již několik let. V posledním pětiletí počet trestních případů u soudů pro nezletilé stoupl o celou třetinu. Největší procento delinkvence bylo zaznamenáno ve Varšavě, pak v gdaňském kraji atd.; nejnižší v kraji bialostockém.

V roce 1963 podíl mladistvých z celkového počtu odsouzených činil 8,6 %, v roce 1965 vzrostl na 10,4 %. Přibývání delinkventnosti nezletilých je daleko větší v městských a průmyslových střediscích, menší v oblastech zemědělských; městská mládež představuje 68,4 % odsouzených z řad nezletilých. Delinkvence mládeže je dále především problémem mládeže mužského pohlaví, protože děvčata tvoří pouze 7,7 % delinkventů a tento poměr je už po řadu let stabilní.

Polští sociologové a právníci se dále zabývají znepokojujícím faktem, že rozhodná většina mládeže, která se dostává před soud, je mládež školní. Z 64,8 % jsou to žáci základních škol, 13,9 % tvoří žáci škol odborných; mezi mládeží ve věku 16 let bylo 40 % odsouzených z řad mladistvých, kteří se ani neučí, ani nepracují. O velké odpovědnosti i úloze školní výchovy svědčí i výsledky výzkumů, které zjišťují přímý vztah mezi špatným prospěchem ve škole a možností vykojení. Podobný přímý vztah byl zjištěn také mezi delinkventností a alkoholismem, at se již vyskytuje v rodinném prostředí nezletilých nebo mezi nimi.

V zásadách boje s delinkventností nezletilých a mládeže se zdůrazňuje, že je především třeba dalších výzkumů zdrojů tohoto

negativního společenského jevu. Uvažuje se o zřízení koordinujícího střediska na vládní úrovni pro účinnější boj s delinkventností mládeže, speciálního sboru, který by sjednotil práci společenských organizací, a také o změně investičního plánu ministerstva spravedlnosti, aby tak mohl být zvýšen počet míst v internátech, které jsou tomuto resortu k dispozici pro výchovu narušené mládeže.

*

Počet téměř 200 tisíc mladých lidí (do věku 24 let), kteří byli odsouzeni polskými soudy, není však jediným nebo dokonce převládajícím znakem mladého Polska. Základní data o něm přehledně shrnul J. Kraszewski, (Trybuna 1966, 201) a vytvořil tak faktologické základní předpoklady k dalším sociologickým průzkumům, předpoklady, které např. u nás dosud nemáme. Kraszewski především statisticky zjišťuje počet příslušníků mladého Polska, jenž svědčí o *biologickém mládí polského národa*: Na přelomu roku 1965 — 66 bylo v Polsku téměř 15 miliónů obyvatel mladších 25 let, tedy téměř polovina celého národa — přesně 46,5 %. V západních územích Polska činí počet mládeže všude přes 50 %, v koszalském kraji dokonce 53 %; ve Varšavě naopak pouze 38,5 %. Většina z těchto 15 miliónů žije stále na vesnici (7,6 miliónů), avšak s přibýváním věku je město přitahuje tak silně, že např. ve skupině 20—24 let je na vsi o 200 tisíc mladých méně než ve městech.

Zajímavá jsou i zjištění o *manželství mladých lidí*. Přes 7 tisíc chlapců uzavřelo manželství do věku 19 let, což však znamená, že k tomuto přecasnému sňatku se odhodlal pouze jeden ze 125 Poláků. U děvčat je ovšem tento počet zhruba desetkrát větší. Od 19 do 24 let u hochů i děvčat pak manželství přibývá (240 tisíc hochů a 630 tisíc děvčat), ale plně dvě třetiny hochů od 19 do 24 let je ještě svobodných, u děvčat pak 40 %. Statistický mladý manžel má v Polsku 25,4 let, mladá manželka 22,3 let. Statistický věk mladých matek se sice snížil — ve 40 tisících případech byly matky mladší 19 let, ve 195 tisících mladší 24 let — avšak střední věk mladých matek se pohybuje mezi 20 — 21 lety.

Optimistický je i další fakt: Mladší polovina polského národa nekoncentruje svůj zájem především na manželství, ale na vzdělání. Ve školním roce 1965/66 ve všech stupních škol se učilo nebo si doplňovalo svou kvalifikaci kolem 8 miliónů Poláků ve věku do 24 let. Tato armáda nové mládeže má především zájem o techniku, exaktní vědy a ekonomii; nejpřitažlivější jsou pro ni obory mechaniky a elektrotechniky. „Technika a exaktní vědy (shrnuje Kraszewski) zaujaly soudobé pokolení mladých Lechů. Ještě se sice udržuje kult lékaře a právníka, ale již stále častěji v hodnocení ustupuje inženýrovi, především z oboru elektrotechniky a stavebnictví“.

„Invasze mladých“ prostoupí v příštích letech všechny sféry života. V letech 1966—70

nastoupí do zaměstnání 3 milióny chlapců a děvčat. Bude mezi nimi 100 tisíc absolventů vysokých škol, 500 tisíc absolventů středních odborných škol a téměř milión absolventů závodních odborných škol. Celkový počet mládeže ve věku 14 — 25 let činí již dnes 5,5 miliónů, v roce 1970 vzroste na 7 miliónů. V letech 1966 — 70 ukončí 18. rok 3,3 miliónů mladých lidí. „Tato čísla“, končí Kraszewski, „vymezují dosah invaze mladých do všech oborů našeho života“.

Proti delinkventnosti mládeže také v SSSR

V Sovětském svazu byla oficiálními vládními místy projednána opatření pro účinnější boj proti porušování veřejného pořádku, jež se týkají také mladých delinkventů. Pro jejich převýchovu se zavádí instituce veřejných vychovatelů. Pokud jde o recidivu, zavádí nové nařízení administrativní dozor orgánů milice nad určitými osobami, které byly propuštěny po odpykání trestu na svobodu. Trestní zákony budou dále doplněny ztížením podmínek pro dočasné podmíněné propuštění na svobodu a pro zmírnění trestu. Opilost v době spáchání činu je přitěžující okolností, zvyšuje se správní i trestní odpovědnost za výtržnictví. Jednotným operativním řízením činnosti orgánů ochrany veřejného pořádku v boji proti trestní činnosti bude (podle zprávy ČTK z 28. 8. 66) pověřeno ministerstvo ochrany veřejného pořádku SSSR.

* * *

Protispoločenské jevy, jejich příčiny a prostředky boje s nimi je nadpis obsáhlé studie, kterou prof. I. I. Karpec a prof. V. N. Kuderjavcev napsali do časopisu Kommunist (č. 12, 1966). Protože tuto studii ve výtahu přinesla Nová mysl (20. 1966), omezíme se zde pouze na citát z uvedené studie, který zkoumá příčiny protispoločenských jevů mezi sovětskou mládeží: „Mechanismus existence a rozšíření protispoločenských názorů a činů je různý: Především je nutno poznamenat, že imperialistická propaganda „krás“ tak zvaného „svobodného světa“, rozšíření názorů buržoazního individualismu, dosud ovlivňuje určitou část obyvatelstva. Avšak buržoazní propaganda je naprosto neúčinná tam, kde proti ní působí promyšlená opatření odhalující její lživý charakter. Sociologické výzkumy v Pobaltí ukázaly, že západní propaganda není s to působit na mladé pokolení tehdy, když jsou plně uspokojovány zájmy mládeže, když její energie a touha po činnosti je všestranně podporována a podněcována.“

O delinkventnosti mládeže v USA

a její stoupající tendenci svědčí data, která uveřejnila washingtonská centrála FBI o zločinnosti v USA v roce 1965. Podle této zprávy vzrostla od roku 1960 v USA zločinnost o 46 %, zatímco počet obyvatel za tutéž dobu vzrostl pouze o 8 %. Pokud jde speciálně o delinkventnost mládeže, zpráva uvádí, že

v roce 1965 došlo v USA ke 22 470 případům znásilnění a k 9850 vraždám. První údaj bezpochyby nevystihuje skutečnost, protože oběti znásilnění často věc raději zatají z obavy o svou pověst. 14 % dopadených pachatelů znásilnění bylo mladších než 18 let, což představuje vzrůst o 13 % proti roku 1964. Znepokojivé je zjištění o pokračujícím všeobecném růstu zločinnosti mládeže. Od roku 1960 do roku 1965 vzrostl počet dopadených pachatelů vážných zločinů mladších 18 let o plných 47 %. V této souvislosti je možno uvést data, která oznámil prof. F. Geerds, vedoucí Ústavu pro kriminologii při univerzitě J. W. Goetha ve Frankfurtu n. Mohanem: Ačkoliv zločinnost dospělých za posledních deset let povolna, ale trvale klesá, kriminalita mládeže vzrostla o 300 %, a z toho kriminalita sexuální dokonce o plných 600 %!

Zločinnost nezletilých ve Francii stoupla za posledních 10 let devítinásobně. 85 % mladistvých provinilců se dopouští nejčastějšího „zločinu mládeže“ — krádeže automobilů.

Italská televize a sociologický výzkum zájmů diváků

Jako v jiných zemích, tak také v Itálii neustále přibývá televizních diváků — ročně 500 až 600 tisíc. Podle posledních zpráv počet majitelů televizních přijímačů přesáhl v červnu roku 1966 již 6 1/2 miliónu.

Zajímavé jsou výsledky sociologického průzkumu, který mezi italskými televizními diváky provedl Výzkumný ústav italské televize. Výzkum zjišťoval, jak se postupně mění a vyvíjejí záliby, umělecké, kulturní i politické zájmy televizního publika. Podle výsledku tohoto průzkumu je dokonce možno sestavit jakousi tabulku měnících se zálib zhruba za poslední desetiletí:

Před osmi lety se největší oblibě těšily kvízové programy.

Později se na první místo probojovala lehká hudba a programy s vystoupením známých písničkářů i zpěváků.

V další časové etapě dávali italští diváci přednost varietním představením.

A jak je tomu dnes?

Menší zájem je o tzv. „politickou tribunu“, o politické diskuse, které před televizní kamerou vedli představitelé italských politických stran.

Největšímu zájmu se dnes těší divadelní představení; moderní televizní technika prostě umožňuje, aby významné divadelní představení bylo současně sledováno milióny diváků, aby divadlo se prostřednictvím televize stalo skutečnou „národní institucí“, aby jeviště se stalo nástrojem masové kultury.

Průzkum také zjistil, že televizní programy, které trvají déle než hodinu, jsou sledovány minimálním počtem diváků; výzkum neříká, zda se to týká také sportovních přenosů.

Úvahy ze sociologie politiky

O malé stabilitě anglické vlády uvažuje v srpnovém čísle sociologického časopisu *New Society* (1966) Anthony King z university v Essex. Příčinou znepokojení je podle něho skutečnost, že v období po druhé světové válce má Velká Británie daleko méně stabilizované vlády než USA, gaullistická Francie a NSR. King vypočítává, že od roku 1949 byli v USA čtyři šéfové vlády, v NSR dva, ve Francii (od r. 1958) dva; v téže době však bylo v Anglii šest premiérů. Podobně je tomu i s počtem ministrů zahraničí: v uvedené době měly USA čtyři, NSR tři, Francie jednoho, ale Anglie — devět; tentýž počet anglických ministrů se vyměnil na křesle ministra financí, zatímco v USA jich bylo pět, v NSR dva a ve Francii řídil ekonomickou politiku státu jeden ministr. Počet ministrů obrany: USA sedm, NSR (od r. 1955) tři, Francie dva — Anglie dvanáct.

Prof. King z těchto skutečností uzavírá, že Anglie má nyní méně stabilní vlády nejen ve srovnání s jinými státy, ale i ve srovnání se „starou Anglií“ z desetiletí před první světovou válkou. V tomto desetiletí měla Anglie tři premiéry, dva ministry zahraničí i tři ministry financí (kanceláře pokladu). V desetiletí 1956 — 1966 měla však čtyři premiéry, pět ministrů zahraničí a pět ministrů financí. Tak se stalo, že průměrná doba, po kterou úřaduje anglický ministr zahraničí či obrany, nepřekračuje 17 měsíců. Ani jeden britský ministr nespravoval svůj úřad tak dlouho jako třeba američtí ministři Dulles, Rusk, McNamara, nebo francouzští ministři Mesmer a Couve de Murville.

Personáliemi amerických senátorů

se zabývá kniha, ve které Donald R. Matthews analyzuje *Senátory USA a jejich svět*. Sociologická studie autora vychází ze statistiky o sociálním původu senátorů: V letech 1947 — 1958 ze 180 senátorů pouze dva vyšli z prostých dělnických rodin a nevelká hrstka reprezentovala „nižší třídy“. Politický a osobní profil typického senátora vypadá takto: běloch, protestant, narozený v USA, představitel vyšších vrstev středních tříd, absolvent vysoké školy, nejčastěji právník. Tyto předpoklady splňuje sotva 5 % Američanů, a ti mají reálné možnosti zasednout v senátu.

Mladý člověk, který má politické ambice zasedat v senátu, si musí zabezpečit — pokračuje autor — především finanční podporu. Musí spoléhat na přátele a přátele svých přátel, na odborové organizace nebo byznis. Největšími přispěvateli do volebních fondů jsou podniky, které dostávají státní zakázky anebo je očekávají. Jestliže kandidát vyhraje volby, „neopomenou mu připomenout, čím k jeho vítězství přispěly“. Bylo by však (podle názorů autora) velkým zjednodušením činit závěr o naprosté závislosti americké

kých politiků na jejich finančních *patronech*. Již po celé století byly schvalovány různé právní akty, které měly zamezit korupci politiků. Theodor Roosevelt již roku 1907 navrhol, aby politické kampaně byly financovány pouze ze státní pokladny. John Kennedy ustavil zvláštní komisi, aby zkoumala všechny aspekty finančních nákladů na politické kampaně. Návrh komise byl teprve po čtyřech letech v dubnu 1966 aktivizován prezidentem Johnsonem, který předložil Kongresu řadu propozic, jež se však pouze částečně opírají o výsledky šetření zmíněné komise.

Ekonomickým pozadím politických kampaní

se nejnověji zabývá také V. H. Bernstein v americkém časopise *The Nation* (26, 1966). Tento autor dokonce vyčísľuje náklady na jednotlivé politické kampaně a uvádí výši finančních prostředků, které je třeba vynaložit na získání té které politické funkce. Čtyřletý pobyt v Bílém domě stojí (podle autora) mnoho miliónů dolarů, senátorské křeslo jeden milión i více, přes dva milióny stála kampaň, kterou J. Lindsay se stal hlavou Nového Yorku, atd. Bernstein však dodává, že pouze nemnoho Američanů chce změnit tyto poměry, ač je nepokládají za správné. Většina Američanů traktuje vůbec politiku se značným skepticismem a je předeem připravena na různé politické nesrovnalosti i — švindly.

Soubor sociologických studií o dnešní ženě v Polsku

vyšel pod názvem *Kebieta wspólczesna* redakci M. Sokolowské v nakladatelství Książka i Wiedza v knižnici Biblioteka Nauki o Pracy. Kniha o téměř 400 stranách je souborem referátů sociologů, lékařů, ekonomů, pedagogů i psychologů, které byly předneseny v semináři o práci žen, uspořádaném Ústavem filosofie a sociologie Polské akademie věd. Z bohaté problematiky knihy, o níž se obsírněji zmiňuje Trybuna (232, 1966), možno uvést problémy práce žen mimo domácnost, postavení žen ve společnosti, vztah biologických vlastností ženy k práci, časový rozvrh dělnice, úřednice a expedientek, údaje o příjmech a vydání žen, o ženách na vedoucích místech i zaměstnanosti mladých matek. — Prostý výčet hlavních témat tohoto sborníku o soudobé polské ženě ukazuje, co vše nám chybí pokud jde o základní sociologický materiál o postavení a práci dnešní ženy v našem státě.

Nemocná Afrika

Sociologicky podložený rozbor dnešní ekonomické, národnostní a politické situace v podsaaharské Africe — rozbor přesahující zaslíbenou znalostí afrických skutečností a hloubkou i všestranností kritické analýzy běžné a často povrchní novinářské soudy o vývoji „černého kontinentu“ — podal nigerijský právník Dan Zaki v revui *African Statesman* (1966, 8).

Hranice většiny států Afriky (píše autor) jsou výsledkem arbitrážních rozhodnutí koloniálních mocností. V důsledku toho bylo do území těchto států zahrnuto mnoho různých kmenů a kultur a spory mezi nimi se staly zřídlem politického napětí. Na tomto podkladě začala růst nespokojenost, která je posilována řadou dalších činitelů: povstala zkorumpovaná a bezohledná místní buržoazie povyšující se nad své voliče; došlo k politické degeneraci mnoha afrických vůdců; narůstá hospodářská krize spojená s cynickou lhostejností částí politických vůdců k sociálnímu postavení a potřebám lidu; politika prestižních investic se maskuje frázemi o všeobecném prospěchu, ve skutečnosti však slouží k předisponování státních finančních prostředků na osobní konta politiků; likvidují se demokratické a soudní instituce; rostou nákladné a bezobsažné cesty politiků i jejich rodin do zahraničí, které platí stát; roste počet deklarován inteligence; zhoršuje se životní úroveň dělnictva, roste nezaměstnanost, hospodáři se bez plánu; dezorientovaný tisk se zabývá sofistikou místo opravdového a hlubokého rozboru a komentování. To vše jsou bakterie, které způsobují, že nezávislé státy Afriky jsou nemocné. Národ, mající v čele brutální, bezohlednou a zároveň nekompetentní vládu, která je hluchá vůči přáním a požadavkům veřejnosti a neschopná provádět reformy — takový národ se utíká k převratům.

V další části své analýzy pojednává Dan Zaki o nebezpečí kmenové nevraživosti a pokračuje: Mnoho představitelů našeho kontinentu (část jich byla již odstraněna) dělá politiku, která vede k dezintegraci státu. Kmenové svazy a organizace, které byly vytvořeny pro rozvíjení kulturního života, tak zanedbávaného kolonialisty, jsou přeměňovány na organizace politické a tajně podporovány apoštoly Nové Afriky, kteří oficiálně hlásají jednotu, ale současně posilují kmenové frakcionářství. Někteří z těchto politických vůdců, ohrožení ve svých politických kariérách, se začínají dovolávat solidarnosti svého kmene. V Ugandě se pod povrchem politické krize rozvíjí konspirace Bugandů proti kmenům severu; v Kenii nepřátelství Kikuyů proti Luo; v Nigérii sílí trojúhelník nenávisti — Joruba — Ibo — Hausa; v Sierra Leone vystupují Mendesové proti Kreolům; v Dahomeji sever proti jihu. Zrna vzájemné nedůvěry mezi jednotlivými kmeny a plemy se ujala — ale jednotu států je oslabena a ohrožena.

Autor se ptá, proč politická hnutí, která bojovala o osvobození Afriky, prožívají nyní tak hlubokou krizi, a odpovídá: Protože tato hnutí v době bojů o nezávislost neměla jasný program politicko-společenský, neměla žádnou ideologii a filosofii, která by po dobytí nezávislosti byla kompasem jejich politických akcí. Politici vůdcové slepovali různé slogany a vymýšleli demagogická hesla, aby dokázali, že jsou schopni řídit stát. Někteří z nich vymýšleli primitivní náhražky socialismu výlučně pro demagogické účely. Mnoho tzv. „socialistických“ ministrů se bez-

ostyšně zabývalo stavbou soukromých továren a dokonce opanováním celých průmyslových oborů ve spolupráci s evropským kapitálem. S výjimkou jednoho či dvou států Afriky dělníci a rolníci, kteří tvořili avantgardu osvobozenického hnutí, brzy poznali, že nezávislost je pouhou fasádou, že černí kapitalisté nastoupili místa bílých kolonizátorů. Přežitky kmenové organizace a nepotismu se staly jedinou cestou vzestupu a kariéry. University, které mají být institucemi osvěty a myšlení, byly změněny v kmenová konkláve.

Tuto kritickou analýzu končí pak Dan Zaki myšlenkou, kterou své úvahy zahájil — totiž myšlenkou o úloze armády v soudobých afrických problémech, jež tak ostře narýsoval: Boje jednotlivých kmenů jsou největším nebezpečím, které ohrožuje celou budoucnost afrických států. Když se společenská struktura počíná lámat a vše zachvacuje nejistota, tehdy přichází k akci armáda. Nehledě ke všem omezením, jaká obsahují vojenské instituce (ani ony nejsou odloučeny od mezikmenových sporů), může armáda prozatímne udržet jednotu státu. — Právník z černého kontinentu právě v této situaci vidí nejhlubší důvod, proč se vojenské převraty stávají takřka neodlučitelnou součástí politického života dnešní Afriky.

Rozvoj sovětské sociologie

V červnu 1966 se konala ve Varšavě sovětsko-polská sociologická konference, která projednávala výsledky prací, jež sociologové obou zemí prováděli společně. Sovětskou delegaci vedl prof. Osipov, který v rozmluvě s redaktorem Trybuny Ludu (168, 1966), uvedl řadu informací o nejnovějším rozvoji sociologie v SSSR.

Sovětská sociologie prožila první období svého rozvoje v letech dvacátých, kdy jejími představiteli byli vynikající badatelé prof. Strumilin nebo v minulém roce zesnulý prof. Němčinov. Nyní prožívá sovětská sociologie druhé období rychlého rozmachu, a v tomto smyslu je mladou vědou. Prof. Osipov, sám 37letý, tvrdí, že mladý věk nových kádrů je jedním z charakteristických a nepochybně slibných znaků soudobé sovětské sociologie.

V poslední době — pokračoval prof. Osipov — řada opatření, především organizačních, napomáhala pokroku sovětské sociologie. Při Institutu filosofie Akademie věd SSSR byla vytvořena sekce konkrétních sociologických výzkumů, která má nyní sedmdesát vědeckých pracovníků a je základem budoucího Institutu sociologie, jehož zřízení již bylo schváleno. Sociologická sekce má pět pracovišť (laboratoří); zabývá se otázkami metodologie a techniky společenských průzkumů, sociologií práce, sociologií osobnosti, problémy výzkumu veřejného mínění a průzkumem společenských vztahů. Kromě těchto pracovišť existují pracovní kolektivy, které se zabývají např. sociologií města a vesnice, sociologií mládeže, rodiny, manželství, demografií a sociální psychologií.

Oddělení sociologie je základem, o nějž se opírají dvě nadřazené instituce: 1. Vědecká rada pro konkrétní sociologické výzkumy, jejímž úkolem je koordinace práce již četných pracovišť a plánování výzkumných prací. V čele této vědecké rady stojí akademik prof. Rumjancev, jeho zástupci jsou prof. Osipov a Zvorykin. 2. Asociace sovětských sociologů, která sdružuje cca dva tisíce vědeckých pracovníků. V rámci této společnosti pracuje dvacet pět vědecko-výzkumných komisí; prof. Zvorykin např. vede komisi, která se zabývá problémy sociologie práce. Vědecká rada a Asociace sociologů koordinují činnost téměř dvou set sociologických pracovišť, která dnes v SSSR existují. Tato pracoviště povstala převážně při republikových akademických věd, ale i jinde. V Moskvě např. existuje pracoviště sociologických modelů při Ústavu ekonomicko-matematických metod. Sociologické pracoviště je dále vytvořeno při ÚV Komsomolu, u ministerstva kultury: při redakci Komsomolské Pravdy pracuje Ústav veřejného mínění a podobná výzkumná sociologická pracoviště byla vytvořena i při redakcích jiných časopisů, např. Izvěstii a Literární gazety. V Moskvě byl také založen tiskový orgán sovětské sociologie, Socialnyje issledovanija, který od r. 1967 má vycházet jako měsíčník.

Ze zajímavých sociologických pracovišť uvedl prof. Osipov dále Ústav komplexních sociologických průzkumů při leningradské universitě, Ústav ekonomiky a sociologie ve Sverdlovsku, Sociologický ústav při ÚV běloruské komunistické strany, při ÚV KS Uzbekistanu, pracoviště při komisi pro otázky rozhlasu a televize v Estonské republice, atd.

V zakončení rozhovoru pak prof. Osipov uvedl, že sovětská sociologie dosáhla již významných úspěchů v oblasti badání o společenských vztazích (vztahy mezi společenskými třídami, uvnitř těchto tříd, mezi jednotlivými vrstvami i společenskými skupinami), v sociologii práce a v oblasti sociologie osobnosti. I nadále vyžaduje organizační i vědecké práce problematika zkoumání veřejného mínění, sociologie města, vesnice a vztahů mezi městem a vesnicí, sociologie medicíny a řada dalších problémů.

Sovětská a polští sociologové provádějí společná badání ve třinácti oblastech; výsledky jejich prací budou publikovány ve společné monografii.

Václav Osvald

Jeden svět. (Sociální integrace)

Poslední třetina minulého století, kdy západní imperialistické velmoci dokončily kolonizaci a zabírají světa, je počátkem vlastního celosvětového období dějin lidstva. Od té doby, po přípravném období, které trvalo čtyři století od prvních zámořských objevů, začalo lidstvo tvořit stále více jeden celek.

Dřívější období dějin lidstva bylo obdobím regionálním, obdobím více civilizací s malými vzájemnými styky, a to civilizace západní, evropské (Evropa včetně Středomo-

ří a Středního východu), asijské (indické a čínské), africké a americké.

Podle anglického archeologa G. Childea byl rozsah kulturních vlivů v době kamenné v okruhu do 800 km, v době prvních civilizací v okruhu do 8000 km a v první polovině 8. století před Kr. se rozšířil na celou Evropu, Asii a Afriku.¹

V západní oblasti byly vytvořeny velké nadnárodní říše akkadská, babylonská, egyptská říše 18. dynastie, říše asyrská, perská, říše Alexandra Velikého a římské císařství, později říše islámská, říše Karla Velikého a říše osmánská. Trvalý výsledek měly kulturní styky a vlivy, rozšíření fénicko-řeckého hláskového písma a křesťanství. Západní civilizace spočívá na základech řecko-římské kultury. Dokladem toho a zároveň dokladem jednoty západní civilizace, jsou četná řecká a latinská slova v národních evropských jazycích. Z řečtiny byla převzata např. slova atom, energie, ekonomika, historie, chaos, idea, krize, metoda, kritika, drama, orgán, problém, program, praxe, politika, systém, technika, schéma, teorie; z latiny např. autor, fakt, fronta, generace, informace, inteligent, inzerát, kultura, konstrukce, literatura, materiál, operace, princip, realita, revoluce, republika, sociální, student, tradice, termín. Ve velkých antických říších docházelo ke styku a šíření místních kultur. Alexandr Veliký podle Plutarcha nečinil rozdílu mezi Řeky a cizinci a vybízel všechny, aby považovali za svou vlast celý svět. Stoikové hlásali ideje světoobčanství, kosmopolitismu a přirozeného práva.

V období helenisticko-římského synkretismu se šířily na západ latinského světa (orbis latinus) orientální kultury, maloasijská Kybele, iránský Mithra a křesťanství.²

Styky mezi jednotlivými kulturními oblastmi byly až do novověku poměrně malé. Byly to jednak výpravy válečné, jako tažení Alexandra Velikého do Indie, vpád Tatarů do Evropy a kulturní vlivy. Z Číny pochází papír (z hadrů) a hedvábí, tzv. arabské číslice jsou indického původu, islám se rozšířil do Indie a Indonésie, buddhismus z Indie do Číny a Japonska, čínské písmo do Japonska.

V novověku se stala oblast západní kultury především svou hospodářsko-technickou převahou východiskem sociální integrace ve světovém měřítku, kolonizace a postupné evropeizace světa.

Politická integrace postupovala násilnou cestou kolonizace a národních imperialismů. V roce 1938 před druhou světovou válkou spojovalo Britské impérium s mateřskou zemí se 46 milióny obyvatel v jeden politický a hospodářský celek 526 miliónů lidí, to je asi jednu čtvrtinu tehdejšího lidstva. Dokla-

dem stále sílíci spjatosti světa jsou např. mezinárodní konference a konvence (r. 1878 Světový poštovní spolek v Bernu za účasti 60 států, r. 1899 mezinárodní konference v Haagu za účasti 26 zemí a r. 1907 druhá mezinárodní konference v Haagu za účasti 44 zemí) i obě světové války.

V oblasti kultury se postupně počala tvořit jedna celosvětová kultura evropského typu. Věda a technika, platná pro celý svět, je základem této jedné světové civilizace.

Příklady evropeizace světa: zákaz upalování vdov v Indii britskou správou r. 1829, evropeizace Japonska koncem minulého století a evropeizace Turecka po první světové válce, přijetí metrické soustavy v Indii a v Japonsku r. 1961. Mizí např. rozdíly v oblékání nebo v tanci, význačné knihy nebo filmy se dostávají do celého světa. Tím nastává jakási unifikace, stejnotvárnost světa.

Zároveň však v době, kdy věda a technika vytvářela předpoklady k sociální integraci ve světovém měřítku, nastal v západním světě velký rozvoj nacionalismu a národního citění u širokých mas lidu v souvislosti s demokratizací výchovy a vzdělání a se zlidověním knih a novin, k čemuž zčásti napomohla sama technika. Odhaduje se, že více než polovina všech dospělých byla negramotná ve Francii do roku 1830, v Belgii do r. 1850, v Itálii do r. 1870 a v Rusku do r. 1900.

Po násilné imperialistické integraci světa v minulém století představují dnešní vojensko-hospodářské bloky NATO, CENTO, SEATO, tzv. Evropské hospodářské společenství (Společný trh šesti evropských zemí, dále Montánní unie a Euroatom), Varšavská smlouva a Rada vzájemné hospodářské pomoci socialistických zemí a jiné mezinárodní organizace, především Organizace Spojených Národů, Organizace amerických států, Liga arabských zemí, Britské a Francouzské společenství národů, Organizace africké jednoty novou etapou sociální integrace ve světovém měřítku.

Jako dědictví minulosti a kolonialismu zůstávají velké vícenárodní státy: Indie, kde je 14 hlavních jazyků a národností³, SSSR, kde je 16 národních republik a četná autonomní území, Čína, kde je 51 národnostních skupin, a Indonésie s 29 jazyky.

Dnešní svět je politicky rozdělen na asi 120 svrchovaných států zahrnujících na 900 národů a na 3000 jazyků a dialektů.

Výhledově lze očekávat další postup k jedné celosvětové civilizaci a politicky k celosvětovému státu v daleké budoucnosti. Nová technika a nové životní podmínky vyvolají patrně nadnárodní smýšlení a oslabení nacionalismu.^{4,5}

Karel Dražan

¹ G. Childe: *Progress i archeologija*, 1949 (rusky), str. 127.

² Claudius Rtilius Namantianus (4. st. po Kr.), sám původem Gall, velebil Řím, že dal jednu vlast různým národům (fecisti patriam diversis gentibus unam).

³ K. Barker: *The Contact of Cultures in India*, Sociological Review 1938. — K. Motwani: *India: A Conflict of Cultures*, 1947.

⁴ Otázku „malého národa“ si u nás položil už roku 1886 H. G. Schauer (*Naše dvě otázky*, Čas 1886). Uvažoval o přiklonění se k německému národu.

⁵ Cizí slova jako doklad kulturních vlivů a mezinárodnosti dnešního světa. Vedle četných slov pocházejících z řečtiny a z latiny a dokládajících jednotu západní kultury jsou jiná mezinárodní cizí slova, převzatá z francouzštiny (aféra, adresa,